

Social Work & Education

©SW&E. 2023

УДК 364.048.6:355.018

DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.5

Ганна СЛЮЗАНСЬКА,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль;

kulynyak@elr.tnpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8394-4925>

Надія ГОРИШНА

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра спеціальної та інклюзивної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна; nadiahorishna@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/000-0002-9724-7098>

Дар'я БИБИК,

доктор філософії в галузі Соціальна робота, доцент, кафедра соціальної освіти та соціальної роботи, УДУ імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна;

старший науковий співробітник, лабораторія соціальної педагогіки та соціальної роботи, Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна;

dasha.bybyk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9947-8503>

Ірина КРИНИЦЬКА,

кандидат соціологічних наук, кафедра педагогіки та соціальної роботи, ЗВО "Український католицький університет", м. Львів, Україна; krynytska@ucu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1605-4279>

Статус статті:

Отримано: лютий 10, 2023

Ішерецензування: березень 19, 2023

Прийнято: березень 30, 2023

Слозанська, Г., Горішна, Н., Бибик, Д., Криницька, І. (2023). Соціальна підтримка ветеранів/ветераном російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 1. pp. 47-62. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.5

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВETERANІВ/ВETERANOK POCІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЇХ СІМЕЙ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС

Анотація. Зростання чисельності ветеранів/ветераном у зв'язку із повномасштабним вторгненням росії на територію України загостило питання напрацювання вже зараз на державному рівні дієвих механізмів їх соціальної підтримки.

У статті запропоноване власне розуміння змісту соціальної підтримки; висвітлено результати вивчення наявного вітчизняного та зарубіжного досвіду з організації соціальної підтримки ветеранів/ветеранок у діяльності первинних державних та комунальних установ; напрацьовано та висвітлено перспективи роботи державних та комунальних установ профільних міністерств (Міністерства Оборони, Міністерства у справах ветеранів та Міністерства соціальної політики) щодо реалізації соціальної підтримки ветеранів/ветеранок російсько-української війни та їх сімей.

Зазначено, що соціальна підтримка – це комплекс заходів, програм та послуг, які надаються місцевими органами влади, громадськими організаціями та іншими установами або організаціями з метою полегшення процесу реінтеграції та забезпечення гідного життя ветеранів/ветераном та членів їх сімей.

Визначено, що первинними установами із організації та реалізації соціальної підтримки для означеної категорії населення є три установи: територіальні центри комплектування та соціальної підтримки Міністерства Оборони, територіальні відділи Міністерства у справах ветеранів, Центри надання соціальних послуг/Центри соціальних служб Міністерства соціальної політики, які зобов'язані чітко розділити повноваження та взяти на себе відповідальність за реалізацію соціальної підтримки ветеранів/ветераном та членів їх сімей.

Ключові слова: соціальна підтримка; соціальна робота; ветеран/ветерана; соціальні послуги; війна; російськ-українська війна.

ВСТУП

Війна, яку розпочала росія проти України навесні 2014 року, триває і досі. Офіційно, цей період включає три етапи: етап збройного конфлікту – антитерористичної операції (АТО), етап операції об'єднаних сил (ООС) та, власне, етап повномасштабної або великої війни. Жорстоку боротьбу із загарбником в усі ці періоди ведуть військовослужбовці, кількість яких з роками невпинно зростає. Так само як і зростає кількість ветеранів/ветеранок. Тому, вже сьогодні треба ініціювати створення і розбудову дієвих механізмів соціальної підтримки тих, хто вже повернувся з війни і тих, хто повернеться після нашої перемоги.

Перші комплексні програми підтримки військовослужбовців та членів їх сімей, які спрямовані на надання матеріальної допомоги та соціальної підтримки з'являються в Україні на етапі АТО. Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2023 року зумовило різке зростання не тільки кількості військовослужбовців, а й ветеранів/ветеранок. Відтак, тема соціального захисту та соціальної підтримки цих категорій населення набуває особливої актуальності саме зараз. Адже, відомо, що тривале виконання військовими бойових завдань, перебування на фронті має колосальний вплив не тільки на їх матеріальний, соціальний та психологічний стан, але й на функціонування їх сімей, що в результаті може спричинити зниження рівня їх соціального добробуту (Крачун, 2019) та потрапляння в складні життєві обставини (України, З., 2003). Особливо гострим є питання соціальної підтримки ветеранів/ветераном та їх сімей у процесі переходу до цивільного життя.

Важливим аспектом вибудови дієвих механізмів соціальної підтримки ветеранів/ветеранок є розуміння значення самого терміну «соціальна підтримка». У вітчизняному законодавстві соціальна підтримка трактується як «передбачені законодавством соціальні виплати, пільги, послуги, здійснення або надання яких забезпечується інституціями соціального захисту за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України, інших джерел, не заборонених законодавством» (Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери, 2021). У контексті нашого дослідження «соціальну підтримку» ми розуміємо ширше – як поняття, яке окрім зазначених вище аспектів, включає ширший спектр заходів, таких як медичне забезпечення, житлові програми, реабілітаційні, освітні, соціальні та інші послуги, які надаються місцевими органами влади, громадськими організаціями та іншими установами або організаціями з метою полегшення процесу реінтеграції та забезпечення гідного життя ветеранів. Соціальна підтримка, на нашу думку, це сфера діяльності фахівців, що працюють у полі соціальної роботи.

Слід також розмежувати поняття «соціальна підтримка» і «соціальний захист». «Соціальний захист військовослужбовців» визначають як «діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі» (України, З., 1992). Права і свободи ветеранів/ветераном забезпечуються у разі їх повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених вище поданим законом.

Відмінність між соціальним захистом і соціальною підтримкою полягає в тому, що соціальний захист є функцією держави, реалізація якої стосується чітко

визначених законодавством заходів, тоді як соціальна підтримка здійснюється не тільки державними, але недержавними інституціями, і не обмежується тим, що передбачено у законодавстві. Підтримуючи таке розуміння соціальної підтримки, А. Капська, І. Пеша, О. Міхеєва та М. Соляник (2015) відзначають, що її успішність залежить від активної участі самої людини, оскільки досягнення позитивних результатів потребує особистої мотивації та прагнення до саморозвитку. Найбільш близькими за своїм значенням до «соціальної підтримки» в англomовних джерелах є терміни «social benefits», «social assistance» та «social support».

Відповідно до законодавства України, ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини або у бойових діях на території інших держав. Якщо говорити про російсько-українську війну, право на встановлення відповідного статусу мають: учасники бойових дій (УБД) – військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані, добровольці Сил територіальної оборони) Збройних Сил України, а також інших військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в АТО, забезпеченні її проведення, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії росії проти України; особи з інвалідністю внаслідок війни - військовослужбовці або волонтери, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва чи захворювання під час захисту Батьківщини; учасники війни - працівники підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь у забезпеченні проведення АТО (України, З., 1993).

В Україні особливістю процесу надання ветеранського статусу є те, що в більшості випадків військовослужбовці отримують його ще під час проходження військової служби: усі військовослужбовці, які звільняються зі служби з початку особливого періоду (з 2014 р. і дотепер) і залишаються на військовому обліку, включаються до оперативного резерву першої черги. За потреби ці особи можуть бути повторно призвані на військову службу, навіть без оголошення мобілізації. Ця ситуація може спричинити змішування статусів військовослужбовців та ветеранів. Протягом певного періоду життя людина може одночасно мати обидва ці статуси, поєднуючи права та обов'язки військовослужбовця з гарантіями соціального захисту, які надаються державою ветеранам (Юридика сотня, 2022, с. 8).

Станом на 12.07.2021 р. статус УБД мали 423 076 чол., статус особи з інвалідністю внаслідок війни – 104 037 чол., статус учасника війни – 211 580 чол. (Юридика сотня, 2022, с. 9). Станом на 30.04.2023 р. за даними Міністерства у справах ветеранів в Україні налічувалось 493 550 УБД. Статус учасника війни мали 176 908 осіб. 56 187 осіб отримали інвалідність другої групи внаслідок війни, а 12 103 осіб – першої (Міністерство у справах ветеранів України, 2023).

Не складно передбачити, що чисельність ветеранів війни буде збільшуватись. Так, перед початком повномасштабної війни з росією, у складі Збройних сил України було близько 261 тисячі осіб, станом на жовтень 2022 р. - близько 700 тисяч осіб, а загальна чисельність сектору безпеки та оборони становила до мільйона українців (Слово і діло, 2022). У 2023 році в Україні продовжується загальна мобілізація, що означає збільшення чисельності осіб, які беруть участь у захисті країни і мають право на встановлення статусу ветерана. Значній частині цих осіб уже встановлено статус ветерана або вони ж вони отримують його після демобілізації. Зазначимо, що окрім самих ветеранів, соціальної підтримки, і, зокрема, надання соціальних,

психологічних, правових, освітніх та інших видів послуг, у процесі повернення ветеранів до цивільного життя потребують також і члени їхніх сімей.

Право на соціальний захист згідно із законом «Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту» мають також сім'ї загиблих (померлих) ветеранів. Станом на 2021 р. в Україні налічувалось 115 046 осіб з числа членів сімей загиблого (померлого) ветерана війни, з яких 2758 становили діти загиблих учасників АТО/ООС (Юридична сотня, 2022, с. 8). 111 530 осіб мали статус члена сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни (Міністерство у справах ветеранів України, 2023). Зважаючи на те, що війна триває, чисельність даної категорії населення країни також зростатиме. За приблизною оцінкою міністра у справах ветеранів Ю. Лапуніної, після завершення війни кількість громадян, які будуть дотичними до ветеранської політики - учасників бойових дій, учасників війни, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів родин ветеранів та загиблих воїнів - збільшиться у 4 рази і становитиме близько 5-ти мільйонів осіб, тобто приблизно 10% населення країни (Міністерство у справах ветеранів, 2023).

З урахуванням зазначеного, створення ефективної системи соціальної підтримки ветеранів для їх успішного повернення до цивільного життя після завершення війни є актуальним завданням для української держави та суспільства.

Мета статті: на основі вивчення наявного вітчизняного та зарубіжного досвіду з організації соціальної підтримки ветеранів/ветеранок у діяльності первинних державних та комунальних установ напрацювати та висвітлити перспективи їх роботи щодо реалізації соціальної підтримки ветеранів/ветеранок російсько-української війни та їх сімей.

Завдання статті передбачали: проаналізувати наявний досвід соціальної підтримки ветеранів/ветеранок війни в Україні та за кордоном; дослідити мережу державних та комунальних закладів, які працюють з ветеранами/ветеранками та їх сім'ями; змодельовати та висвітлити перспективи їх роботи з реалізації соціальної підтримки ветеранів/ветеранок та членів їх сімей у воєнний та повоєнний час.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Аналіз наукових публікацій українських дослідників

У вітчизняному науковому дискурсі дослідженню питань соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни відводиться особлива увага, зважаючи на актуальність цієї теми, її масштабність та важливість для соціального благополуччя населення.

Дослідження вітчизняних науковців акцентують увагу на аналізі законодавчого забезпечення соціальної підтримки та ефективності інституційної системи соціального захисту. Їх результати свідчать про складну структуру та неузгодженість законодавства у соціальній сфері, відсутність ефективної взаємодії між різними державними соціальними службами, установами та неурядовими організаціями, що ускладнює надання соціальної допомоги та послуг ветеранам війни (Цирфа, 2019); необхідність чіткого визначення категорій військовослужбовців та членів їх родин, які потребують допомоги, а також видів допомоги та суб'єктів, які можуть надавати таку підтримку (Khatser, M., 2023). Дослідники звертають увагу на відсутність концепції та загальнодержавних програми соціальної підтримки і реабілітації, що посилює проблеми ветеранів, масштабуючи негативні соціальні, економічні та політичні наслідки війни (Палієнко & Семигіна, 2016, с. 9);

спрямованість соціальної підтримки військовослужбовців та членів їхніх родин в основному на соціальне забезпечення - надання пільг, виплат, компенсацій тощо та нехтування питаннями якісного надання соціальних послуг (Семигіна, 2017а; Семигіна, 2017б); відсутність адаптованих на національному рівні алгоритмів надання психологічної допомоги, подолання посттравматичного стресового розладу та нестачу кваліфікованих фахівців у галузі психології та психіатрії, які б спеціалізувались на роботі з військовослужбовцями (Слабкий, Назаренко, ..., & Поліщук, 2019, с. 55).

Якісне дослідження, проведене Т. Семигіною, А. Качмарик та О. Карагодіною (2021, с. 6) серед учасників АТО (ООС), виявило, що після повернення додому вони потребують у першу чергу соціальної та психологічної допомоги. Можливості для їх задоволення опитані вбачали у використанні потенціалу власних сімей та громадянського суспільства, висловлюючи критичне ставлення до державних структур. Серед чинників, що обмежують якість допомоги були названі довготривалі традиції патерналізму у сфері соціального захисту, відсутність належної підготовки соціальних працівників до надання послуг ветеранам, їхнім сім'ям, особам з ПТСР, а також існування у суспільстві амбівалентного, а іноді й ворожого ставлення до ветеранів. Отримані результати корелюють із висновками Ю. Бриндікова (2018, с. 7-21) щодо труднощів, з якими стикаються військовослужбовці після повернення до мирного життя: порушення здоров'я та життєдіяльності, несприятливі особистісні зміни, зумовлені як отриманим травматичним досвідом, так і стресовими ситуаціями, пов'язаними із соціальною та професійною адаптацією, нерозумінням з боку близьких людей.

Зарубіжний досвід соціального захисту осіб, які брали участь у бойових діях, став предметом досліджень вітчизняних науковців, зокрема Є. Гордієнко, Т. Лях та О. Файдюк, Е. Костишин та І. Кіндій, В. Халяви. Узагальнивши досвід ряду країн світу, дослідники відзначають вагомий вплив на формування державної політики у сфері соціальної підтримки ветеранів та УБД таких чинників, як традиції, культурні цінності, стан економіки та громадянського суспільства (Гордієнко, 2020, с.86-94); необхідність побудови комплексної системи підтримки, яка б давала можливість ветеранам виявляти ініціативу та самостійність через активне залучення у процес надання допомоги, а не робила їх пасивними споживачами благ, які пропонує держава (Костишин & Кіндій, 2022); доцільність використання при вдосконаленні вітчизняної системи соціальної підтримки та захисту ветеранів таких аспектів зарубіжного досвіду, як ефективні механізми звернення за допомогою та надання зворотного зв'язку, високий рівень інформованості про програми соціальної підтримки (Гордієнко, 2020, с.86-94); забезпечення потреб у фізичній, медичній, психологічній, соціальній та професійній реабілітації ветеранів через впровадження механізмів державно-приватного партнерства, залучення органів місцевого самоврядування та громадських організацій (Халява, 2022; Слабкий, Назаренко, ..., & Поліщук, 2019, с. 55).

В цілому, дослідження питань соціальної підтримки у вітчизняному науковому середовищі сприяють розумінню труднощів, проблем та перспектив у цій сфері, що може сприяти вдосконаленню соціальної підтримки ветеранського середовища в Україні.

Результати аналізу зарубіжного досвіду

Важливим джерелом інформації про труднощі реінтеграції ветеранів та ефективні стратегії, програми та політики їх соціальної підтримки є дослідження зарубіжних учених. Результати аналізу наукових джерел свідчать, що ефективні практики соціальної підтримки військовослужбовців, у тому числі демобілізованих, та їхніх сімей напрацьовані Сполученими Штатами Америки (США) та Ізраїлем – державами, які мають досвід участі власних формувань у воєнних діях, як на своїй території, так і в інших державах. Зокрема, США брали участь у війнах в Іраку у 2003-2011 роках та в Афганістані у 2001-2021 роках. Держава Ізраїль була учасником багатьох війн та воєнних конфліктів з моменту свого заснування у 1948 році, а в сучасний період активно веде війну з терористичними групами, такими як ХАМАС у Секторі Гази та ісламістськими групами у Сирії та Лівані. Значна увага у науковому дискурсі цих країн приділяється вивченню питань повернення військовослужбовців до цивільного життя, відновлення їх соціальних зв'язків та здійснення соціальної підтримки у контексті їх впливу на психічне здоров'я та соціальне благополуччя ветеранів та членів їхніх сімей. Зокрема, підвищенню обізнаності про проблеми реінтеграції ветеранів до цивільного життя сприяли дослідження, які висвітлювали відповідний досвід військовослужбовців американської армії, які брали участь у воєнних конфліктах в Іраку та Афганістані.

Серед чинників, які ускладнюють їх реінтеграцію та детермінують необхідність соціальної підтримки називають: пережиті втрати, горе, моральні травми, втрату самосвідомості, пам'яті (Mobbs & Bonanno, 2018); посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) (Bair, Outcalt, Ang, Wu, & Yu, 2020; Finley, 2019); мілітарну соціалізацію, самостигматизацію та вплив стереотипів (Shepherd, Sherman, MacLean, & Kay, 2021). Найбільші труднощі у поверненні до цивільного життя були зафіксовані у ветеранів з так званими «невидимими травмами» - психологічними труднощами, психічними захворюваннями, черепно-мозковими травмами (Tanielian, & Jaycox, 2008). Результати проведених досліджень свідчать, що ветерани, які повертаються до цивільного життя, мають потреби, пов'язані із фізичним та психічним здоров'ям (Vogt, Tyrell, Bramande, Nillni, Taverna, Finley, ... & Copeland, 2020); відновленням їхніх сімейних ролей, соціальних зв'язків та участі в житті громади (Castro, & Kintzle, 2014); працевлаштуванням (Shepherd, Sherman, MacLean, & Kay, 2021), здобуттям освіти (Rattray, True, Natividad, Salyers, Frankel, & Kukla, 2019). Задоволення зазначених та багатьох інших потреб здійснюється через системи соціальної підтримки, які розглядаються як важливий чинник успішної реінтеграції ветеранів у цивільне життя та забезпечення їх фізичного, психологічного та соціального благополуччя (Levi-Belz, Dichter, & Zerach, 2022). У США така підтримка реалізується через діяльність Департаменту США у справах ветеранів (US Department of Veterans Affairs) та має назву «Пільги для ветеранів» (Veteran Benefits). Окрім виплат соціальних пенсій та компенсацій за набуті під час служби захворювання та інвалідність, вона передбачає медичне обслуговування, підтримку у здобутті освіти, працевлаштуванні, забезпечення житлом бездомних ветеранів та надання житлових кредитів на пільгових умовах (Buie, 2022, с. 14-15). Право на таку допомогу мають колишні військовослужбовці, яким встановлено статус ветерана – особи, яка перебувала на службі у військових, військово-морських або повітряних силах не менше 180 днів (це обмеження не стосуються осіб, які отримали травми, пов'язані зі службою або загинули) та була звільнена за умов, не пов'язаних з ганебними (Buie, 2022, с. 10).

В Ізраїлі, як зазначають Ben-Shalom, Rickover, Reizer, & Connelly (2023). ветераном можна вважати особу, яка пройшла однорічну службу в Армії оборони, проте, на відміну від США, цей термін не є широковживаним. У якості його відповідника вживають словосполучення, яке на івриті звучить як «meshurat misherut bzava» - «демобілізований з військової служби». Це пов'язано з тим, що практично усі громадяни цієї держави проходять військову службу, перебувають в активному резерві і можуть бути мобілізовані у випадку загрози національній безпеці. Таким чином, поки громадяни Держави Ізраїль є придатними до військової служби, вони час від часу мігрують між нею та цивільним життям. Статус демобілізованого надається особам, які перебували на військовій або цивільній службі, що є альтернативою першій щонайменше дванадцять місяців (за винятком певних обставин, таких як хвороба, інвалідність, фінансові труднощі або інші важливі особисті чи сімейні фактори).

Відповідальним за надання підтримки у переході до цивільного життя, пільг та послуг демобілізованим є «Фонд та підрозділ для демобілізованих солдатів» (Foundation and Unit for Discharged Soldiers) у складі Міністерства оборони. Така допомога надається протягом п'яти років після завершення служби і передбачає можливість отримання пільг, цільових грантів та пільгових кредитів для навчання, у тому числі й отримання вищої освіти, а також отримання послуг професійної орієнтації (Ministry of Defense, 2023).

Особлива підтримка надається ветеранам, які отримали поранення під час служби в Армії оборони Ізраїлю. Відповідно до «Закону про інвалідність (оплата праці та реабілітація)» («Disability Law (Remuneration and Rehabilitation)») від 1959 р., вони мають право на оплату житла та безкоштовну реабілітацію. Роль реабілітації ветеранів, з фокусом на їхній інтеграції у трудовий колектив, покладається на Департамент реабілітації, який є структурним підрозділом Міністерства оборони (Segev, & Schiff, 2019).

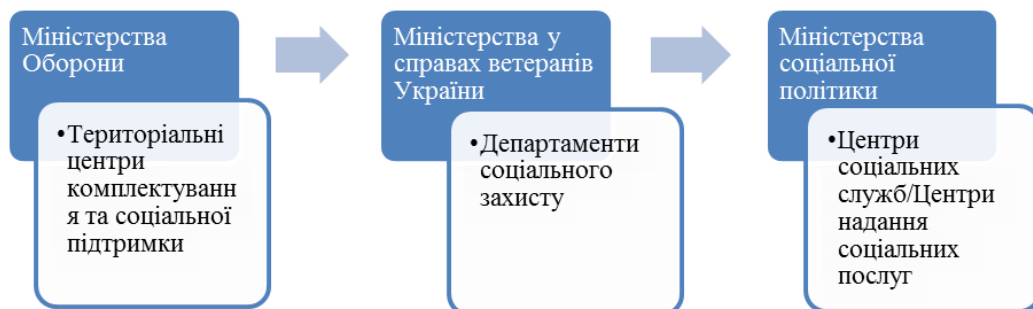
Результати аналізу праць вітчизняних та зарубіжних дослідників свідчать, що для ефективної реінтеграції ветеранів важливим є (1) розуміння усього спектру труднощів, з якими вони стикаються у процесі переходу до цивільного життя, (2) сильних та слабких сторін існуючої у державі системи їх соціальної підтримки та (3) її вдосконалення на засадах комплексного підходу, що передбачає різні види допомоги, включаючи медичну, психологічну, соціальну, освітню, економічну тощо, сприяє їх активній участі у житті суспільства та базується на взаємодії між урядовими та недержавними організаціями, у тому числі й ветеранськими.

Розбудова мережі державних закладів з соціальної підтримки ветеранів/ветеранок в Україні

Зазначимо, що до початку повномасштабного вторгнення російської армії на територію України соціальна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей здійснювалась відповідно до потреб і умов особливого періоду, зокрема враховуючи специфіку проведення АТО, а пізніше ООС, однак не воєнного стану. Зобов'язання щодо надання соціальної підтримки військовослужбовців та їх сімей покладалися на департаменти та управління соціального захисту населення.

Проте призов на військову службу військовозобов'язаних та резервістів, що зумовлений запровадженням воєнного стану та загальною мобілізацією суттєво збільшив потребу в розбудові мережі закладів з соціальної підтримки означеної

категорії населення в Україні. На сьогодні питання соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей в Україні належать до повноважень трьох міністерств: Міністерства Оборони, Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики. У структурі міністерств на місцях діють структурні підрозділи, які працюють з означеною категорією населення (мал. 1.).

Малюнок 1. Діюча мережа державних установ по роботі з ветеранами/ветеранками та їх сім'ями

У структурі Міністерства оборони України діють територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), які, в межах своїх повноважень та завдань, вирішують окремі питання соціального захисту та соціальної підтримки ветеранів/ветеранок та членів їхніх сімей. Зокрема, пунктом 9 Постанови кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки» № 154 від 23 лютого 2022 р. визначено наступні функції ТЦК та СП, що стосуються соціального захисту та соціальної підтримки: 1) забезпечення організації соціального і правового захисту; 2) оформлення документів для призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців; 3) співпраця із територіальними органами міністерств, інших центральних органів виконавчої влади з питань надання соціальних послуг, що встановлені законодавством; 4) здійснення передбачених законодавством виплат щомісячної грошової допомоги; 5) забезпечення оформлення та подання до органів Пенсійного фонду документів для призначення (перерахунку) пенсій; 6) здійснення щомісячної звірки переліку осіб, яким призначено пенсію та інформування органів Пенсійного фонду про повторне прийняття на військову службу осіб, звільнених з військової служби; 7) оформлення документів для отримання виплат від Організації Об'єднаних Націй; 8) розподіл санаторно-курортних путівок для лікування в закладах Міноборони та закупівля путівок до інших санаторіїв, лікувально-профілактичних закладів; 9) взаємодія з Міністерством у справах ветеранів за напрямом соціального захисту (Положення про територіальні центри, 2022).

Окрім перерахованих функцій районні ТЦК та СП, сприяють звільненим з військової служби, а також членам їх сімей в оформленні необхідних документів для надання визначених законодавством пільг та допомог; беруть участь у похованні, а у разі відсутності на відповідній території військових частин і гарнізонів організують поховання військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, які померли (загинули) під час проходження відповідно військової

служби або зборів, та згідно із законодавством інших осіб, які померли (загинули).

У 2018 р. в Україні було створено Міністерство у справах ветеранів, метою діяльності якого є формування та реалізація державної політики у сфері соціального захисту ветеранів та членів їхніх сімей, забезпечення їх прав та інтересів (Положення про Міністерство у справах ветеранів України, 2018). Для реалізації державної політики та повноважень міністерства у м. Києві та кожній області були утворені територіальні відділи. У структурі Міністерства функціонує також Департамент соціального захисту, до складу якого входять такі підрозділи:

1) *відділ з надання статусів*, основними завданнями якого є: формування та реалізація державної політики у сфері надання, позбавлення статусу та видачі посвідчень УБД, ветеранам та членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; участь у забезпеченні прав і свобод ветеранів війни та членів їх сімей; призначення одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера і деяких інших категорій осіб відповідно до ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; встановлення факту отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, отриманих під час воєнних дій;

2) *відділ з розробки та реалізації житлових програм*, діяльність якого спрямована на забезпечення реалізації державної політики, здійснення моніторингу стану дотримання вимог законодавства у сфері соціального захисту ветеранів, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів з питань забезпечення їх житлом; організація та координація роботи щодо виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення за рахунок субвенції з державного бюджету;

3) *відділ з питань соціальної підтримки*, який працює задля забезпечення формування і реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів, зокрема щодо надання одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера і деяких інших категорій осіб відповідно до ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (крім організації виплати такої допомоги), довічних державних стипендій, щорічної виплати до 5 травня разової грошової допомоги (крім організації виплати такої допомоги);

4) *відділ по роботі з членами сімей загиблих*, завданням якого є забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) ветеранів; забезпечення їх прав та інтересів.

Проте, через обмежені кадрові і фінансові ресурси, складнощі у координації та співпраці з іншими відомствами та організаціями, а також недосконалість самої системи соціальної підтримки, відсутність єдиної нормативно-правової бази, яка регулює ветеранську політику, їх діяльність не реалізується повною мірою.

Разом з тим, аналіз змісту роботи обох вище зазначених міністерств засвідчує дублювання обома окремими аспектів здійснення соціальної підтримки ветеранів/ветераном та їх сімей на місцях. Для налагодження злагодженої діяльності варто чітко розмежувати повноваження обох Міністерств у сфері соціальної підтримки та ввести у штати ТЦК та СП Міністерства оборони України та територіальних відділів Міністерства у справах ветеранів *кейсменеджерів*, у функціональні обов'язки яких входило б:

- а) налагодження взаємодії з ветераном/ветеранкою та членами їх сімей;
- б) оцінка та аналіз потреб/проблем ветерана/ветеранки та членів їх сімей;
- в) інформування та консультування ветерана/ветеранки та членів їх сімей щодо прав та свобод, державних гарантів, які передбачені їм згідно чинного законодавства;
- г) визначення надавачів відповідних послуг та направлення (скерування) до них ветерана/ветерани та їх сім'ї задля задоволення наявних потреб, вирішення проблем;
- д) налагодження міжгалузевої, міжсекторальної та міждисциплінарної взаємодії задля здійснення ефективної соціальної підтримки;
- е) моніторинг та оцінка ситуації.

Кейсменеджер у такому випадку діяв би за принципом «єдиного вікна» для ветерана/ветеранки та членів їх сімей з метою надання соціальної підтримки.

Міністерство соціальної політики України розробляє та впроваджує державну політику щодо соціального захисту та соціальної підтримки ветеранів/ветеранок, координує розробку та імплементацію стратегій, програм та проєктів з соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей. Безпосередні повноваження щодо соціального захисту населення, у тому числі ветеранів, після проведення реформи децентралізації були передані структурним підрозділам територіальних громад з питань соціального захисту населення. Вони здійснюють інформування, консультування, прийом та опрацювання заяв та документів щодо надання громадянам пільг, субсидій та компенсацій, різних видів соціальних допомог, на які вони мають право відповідно до чинного законодавства. Не менш важливим завданням їх діяльності є оцінка потреб населення у соціальних послугах, організація їх надання мешканцям громади, контроль та моніторинг їх якості. Соціальна підтримка на рівні громад передбачає також надання соціальних послуг особам/сім'ям, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах Центрами надання соціальних послуг/Центрами соціальних служб (Слозанська, 2018).

Варто зауважити, що інтеграція ветерани/ветеранки в середовище громади буде відуватися саме на локальному рівні. При цьому, надання соціальних послуг, відповідно до потреб отримувача, є вкрай важливим. Відтак, у структурних підрозділах територіальних громад з питань соціального захисту населення, Центрах соціальних служб/Центрах надання соціальних послуг має бути працевлаштований фахівець, компетентний у сфері надання соціальних послуг означеній категорії населення.

ВИСНОВКИ

Зростання чисельності ветеранів/ветеранок внаслідок російсько-української війни потребує розробки дієвих механізмів реалізації соціальної підтримки задля успішної інтеграції їх та їх сімей у суспільство. Первинними організаціями, які мають взяти на себе відповідальність за реалізацію соціальної підтримки означеної категорії населення є структурні підрозділи трьох Міністерств: Міністерства Оборони, Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики. Однак, виникає певні труднощі в цьому аспекті:

- 1) дублювання повноважень з питань соціальної підтримки ветеранів/ветеранок та їх сімей ТЦК та СП Міністерства Оборони та територіальних відділів Міністерства у справах ветеранів України;

2) неукомплектованість відповідних установ штатними одиницями (кейс менеджерами), які б первинно працювали з означеною категорією населення;

3) відсутність чинного законодавства, яке б нормувало процес здійснення соціальної підтримки в ТЦК та СП Міністерства Оборони та територіальних відділів Міністерства у справах ветеранів України;

4) відсутність у структурі структурних підрозділів з питань соціального захисту, Центрив надання соціальних послуг/Центрів соціальних служб фахівців, здатних здійснювати соціальний захист та надавати соціальні послуги означеній категорії отримувачів.

Рішенням також може бути створення єдиної установи з питань соціальної підтримки ветеранів/ветеранок на прикладі США та Ізраїлю.

Вирішення означених вище треднощів доволить використати наявну в країні мережу установ для розбудови дієвого механізму реалізації соціальної підтримки, до якої, згодом, можна долучати організації недержавного сектору теж.

ЛІТЕРАТУРА

Бриндіков, Ю. Л. (2018). Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи [Монографія]. Хмельницький: Вид-во «Поліграфіст», 372 с.

Гордієнко, Є. П. (2020). Світовий досвід формування та реалізації політики соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник НАДУ, Соціальна і гуманітарна політика, (1)*, 86-94.

Капська А.Й., Пеша І.В., Міхеєва О.Ю., & Соляник М.Г. (2015). *Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями*. Київ: Видавничий дім «Слово». 323 с. URL: https://pidru4niki.com/78677/sotsiologiya/printsipi_sotsialnoyi_pidtrimki_simey#43.

Костишин, Е., & Кіндій, І. (2022). *Деякі аспекти впровадження зарубіжного досвіду соціально-психологічної адаптації ветеранів та учасників бойових дій в Україні*. [Збірник матеріалів конференції]. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. Львів, Україна. 222 с.

Крачун, А. А. (2019). Механізм соціального захисту учасників АТО (на прикладі органів місцевого самоврядування) : автореф. магістерської роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр» : спец. 074 «Публічне управління та адміністрування». ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв. 19 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/448/1/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%20%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%87%D1%83%D0%BD.pdf>

Міністерство у справах ветеранів (травень, 2023, 23). «Це категорія потужних людей». Міністр у справах ветеранів розповіла про допомогу ветеранам і їхнім родинам. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/ce-kategoriya-potuzhnih-lyudej-ministr-u-spravah-veteraniv-rozpozivila-pro-dopomogu-veteranam-i-yihnim-rodinam>

Міністерство у справах ветеранів України (квітень, 2023). Аналітична інформація. URL: <https://data.mva.gov.ua>

Палієнко, Т. Семигін, Т. (2016). Психосоціальна підтримка ветеранів війни та цивільних, які постраждали через збройний конфлікт. doi: 10.13140/RG.2.2.11777.45923.

Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 404. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-a404>

Положення про Міністерство у справах ветеранів України від 27 грудня 2018 р. № 1175. URL: <https://mva.gov.ua/ua/pro-ministerstvo/polozhennay-pro-ministerstvo-u-spravah-veteraniv-ukrainy>

Постанова КМУ від 3 березня 2020 р. № 177 “Типове положення про центр надання соціальних послуг”

Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки від 23.02.2022 № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.05.2023)

Семигіна, Т. (2017, квітень, 19). *Психосоціальна реабілітація комбатантів: міжнародна та вітчизняна практика*. [Збірник матеріалів конференції]. Актуальні проблеми соціально-правового статусу осіб, постраждалих під час проведення АТО, Київ, Україна. 78-81).

Семигіна, Т. В. (2017, квітень, 6-7). *Психосоціальна підтримка тих, хто пережив війну: завдання для політики*. [Збірник матеріалів конференції]. Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи», Дніпро, Україна. URL: <http://bit.ly/2H3VDPi>.

Слабкий, Г. О., Назаренко, І. І., Якимець, В. М., Печиборщ, В. П., Іванов, В. І., & Поліщук, А. О. (2019). Проблемні питання психологічної реабілітації ветеранів учасників антитерористичної операції та військовослужбовців операції об'єднаних сил в Україні (аналітичний огляд літератури). *Україна. Здоров'я нації*, 1 (54). URL: https://foundationdv.com/site-static/Uzn_2019_1_10.pdf

Слово і діло. (2022, жовтень, 14). Як змінювалася чисельність Збройних сил України. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/14/infografika/bezpeka/yak-zminyuvalasya-chyselnist-zbrojnyx-syl-ukrayiny>

Слозанська, Г. І. (2018). Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка. 382 с

України, З. (1992). Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. *Відомості Верховної Ради України*, (15), 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

України, З. (1993). Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, (45), 1-2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями*. *Відомості Верховної Ради*, (45), 358.

Халява, В. (2022). Політика соціального забезпечення учасників бойових дій у зарубіжних країнах. *Просторовий розвиток*, (2), 238–245. <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2022.2.238-245>

Цирфа, Г. О. (2019). Нові законодавчі категорії та нові можливості для вдосконалення системи соціального захисту осіб із статусом ветеранів війни. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*, (4 (44)), 150-155.

Юридична сожня (січень, 2022). Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. Національний фонд на підтримку демократії (NED). URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf>

Bair, M. J., Outcalt, S. D., Ang, D., Wu, J., & Yu, Z. (2020). Pain and psychological outcomes among Iraq and Afghanistan veterans with chronic pain and PTSD: ESCAPE trial longitudinal results. *Pain Medicine*, 21(7), 1369-1376.

Ben-Shalom, U., Rickover, I., Reizer, A., & Connelly, V. (2023). Emergent Veteran Identity: Toward a New Theory of Veteran Identity in Israeli Society. *Armed Forces & Society*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/0095327X231153043>

Buie, S. R. (2022). *Common injustice for uncommon valor: loss of Veterans benefits*. С. 14-15.

Castro, C. A., & Kintzle, S. (2014). Suicides in the military: The post-modern combat veteran and the Hemingway effect. *Current Psychiatry Reports*, 16(8), 460. <https://doi.org/10.1007/s11920-014-0460-1>.

Finley, E. P. (2019). *Fields of combat: Understanding PTSD among veterans of Iraq and Afghanistan*. Cornell University Press.

Levi-Belz, Y., Dichter, N., & Zerach, G. (2022). Moral injury and suicide ideation among Israeli combat veterans: The contribution of self-forgiveness and perceived social support. *Journal of interpersonal violence*, 37(1-2), NP1031-NP1057.

Ministry of Defense. (2023). Foundation and Unit for Discharged Soldiers. URL: <https://english.mod.gov.il/Departments/Pages/FoundationandDepartmentforDischargedSoldiers.aspx>

Mobbs, M. C., & Bonanno, G. A. (2018). Beyond war and PTSD: The crucial role of transition stress in the lives of military veterans. *Clinical Psychology Review*, 59, 137–144.

Rattray, N. A., True, G., Natividad, D. M., Salyers, M. P., Frankel, R. M., & Kukla, M. (2019). The long and winding road to postsecondary education for US veterans with invisible injuries. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 42(3), 284.

Segev, D., & Schiff, M. (2019). Integrating Israeli Defense Force (IDF) veterans with disabilities into the workforce: characteristics and predictors. *Israel Journal of Health Policy Research*, 8(1), 1-10.

Semigina, T., Kachmaryk, A., & Karagodina, O. (2021). Analysing social needs of the Ukrainian Ex-Combatants: Looking on the lived experience. *Path of Science*, 7(6), 3001-3011.

Shepherd, S., Sherman, D. K., MacLean, A., & Kay, A. C. (2021). The challenges of military veterans in their transition to the workplace: A call for integrating basic and applied psychological science. *Perspectives on Psychological Science*, 16(3), 590-613.

Tanielian, T. L., & Jaycox, L. (2008). *Invisible wounds of war: Psychological and cognitive injuries, their consequences, and services to assist recovery*. RAND.

Vogt, D. S., Tyrell, F. A., Bramande, E. A., Nillni, Y. I., Taverna, E. C., Finley, E. P., ... & Copeland, L. A. (2020). US military veterans' health and well-being in the first year after service. *American journal of preventive medicine*, 58(3), 352-360.

SOCIAL SUPPORT OF VETERANS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AND THEIR FAMILIES DURING THE WAR AND POST-WAR PERIOD

Hanna SLOZANSKA, doctor of pedagogical sciences, professor, Head of Special and Inclusive Education Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil; professor, Department of Pedagogy and Social Work, Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine; kulynyak@elr.tnpu.edu.ua

Nadiia HORISHNA, PhD, Associate Professor, Social Pedagogy and Social Work Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine; nadiahorishna@yahoo.com

Daria BYBYK, PhD in Social Work, Associate Professor, Department of Social Education and Social Work, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Senior researcher Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, dasha.bybyk@gmail.com

Iryna KRYNYTSKA, Ph.D., Department of Pedagogy and Social Work, Faculty of Health Sciences, Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine; krynytska@ucu.edu.ua

Abstract. *The increase in the number of veterans/veterans in connection with the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine has exacerbated the issue of developing effective mechanisms for their social support at the state level.*

The article offers its own understanding of the content of social support; the results of the study of the available domestic and foreign experience in the organization of social support for veterans in the activities of primary state and communal institutions are highlighted; the work prospects of state and communal institutions of relevant ministries (the Ministry of Defense, the Ministry of Veterans Affairs and the Ministry of Social Policy) regarding the implementation of social support for veterans of the Russian-Ukrainian war and their families were developed and highlighted. It is noted that social support is a set of activities, programs and services provided by local authorities, public organizations and other institutions or organizations with the aim of facilitating the process of reintegration and ensuring a dignified life for veterans/veterans and their family members. It was determined that the primary institutions for the organization and implementation of social support for the specified population category are three institutions: territorial recruitment and social support centers of the Ministry of Defense, territorial departments of the Ministry of Veterans Affairs, Centers for the provision of social services/Centers of social services of the Ministry of Social Policy, which are obliged it is necessary to clearly divide powers and take responsibility for the implementation of social support for veterans/veterans and their family members.

Keywords: *social support; social work; veteran; social services; war; Russian-Ukrainian war.*

References

Bryndikov, Y. L. (2018). *Rehabilitation of servicemen participating in hostilities in the system of social services: theoretical and methodological foundations* [Monograph]. Khmelnytskyi: Polygraphist Publishing House, 372 p. (in Ukrainian).

Gordienko, E. P. (2020). World experience in the formation and implementation of the policy of social protection of combatants. *Bulletin of NASU, Social and humanitarian policy*, (1), 86-94. (in Ukrainian).

Kapska A.Y., Pesha I.V., Mikheeva O.Yu., & Solyanyk M.G. (2015). *Technologies of socio-pedagogical work with families*. Kyiv: Slovo Publishing House. 323 p. URL: https://pidru4niki.com/78677/sotsiologiya/printsipi_sotsialnoyi_pidtrimki_simey#43. (in Ukrainian).

Kostyshyn, E., & Kindiy, I. (2022). Some aspects of implementation of foreign experience of social and psychological adaptation of veterans and participants of combat operations in Ukraine. [Collection of conference materials]. *Social work: formation, prospects, development*. Lviv, Ukraine. 222 p. (in Ukrainian).

Krachun, A. A. (2019). Mechanism of social protection of ATO participants (on the example of local self-government bodies): autoref. master's thesis for obtaining the "master's" educational degree: spec. 074 "Public management and administration". CHNU named after Peter's Tomb. Mykolaiv. 19 c. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/448/1/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%20%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%87%D1%83%D0%BD.pdf> (in Ukrainian).

Ministry of Veterans Affairs (May, 2023, 23). "This is a category of powerful people." The Minister of Veteran Affairs spoke about assistance to veterans and their families. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/ce-kategoriya-potuzhnih-lyudej-ministr-u-spravah-veteraniv-rozpovila-pro-dopomogu-veteranam-i-yihnim-rodinam> (in Ukrainian).

Ministry of Veterans Affairs of Ukraine (April, 2023). Analytical information. URL: <https://data.mva.gov.ua> (in Ukrainian).

Palienko, T. Semigina, T. (2016). Psychosocial support for war veterans and civilians affected by armed conflict. doi: 10.13140/RG.2.2.11777.45923. (in Ukrainian).

Regulations on the Unified Information System of the Social Sphere: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 14, 2021 No. 404. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-a404> (in Ukrainian).

Regulations on the Ministry of Veteran Affairs of Ukraine dated December 27, 2018 No. 1175. URL: <https://mva.gov.ua/ua/pro-ministerstvo-polozhennay-pro-ministerstvo-u-spravah-veteraniv-ukrainy> (in Ukrainian).

Resolution of the CMU of March 3, 2020 No. 177 "Standard Provision on the Center for the Provision of Social Services. (in Ukrainian).

Regulation on territorial recruitment and social support centers No. 154 dated 23.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-%D0%BF#Text> (date of application: 04.05.2023) (in Ukrainian).

Semigina, T. (2017, April, 19). Psychosocial rehabilitation of combatants: international and domestic practice. [Collection of conference materials]. Actual problems of the social and legal status of persons injured during the anti-terrorist operation, Kyiv, Ukraine. 78-81). (in Ukrainian).

Semigina, T. V. (2017, April, 6-7). Psychosocial support for war survivors: challenges for policy. [Collection of conference materials]. Development of the main directions of socio-humanities: problems and prospects", Dnipro, Ukraine. URL: <http://bit.ly/2H3VDPi>. (in Ukrainian).

Slabky, G. O., Nazarenko, I. I., Yakimets, V. M., Pechyborshch, V. P., Ivanov, V. I., & Polishchuk, A. O. (2019). Problematic issues of psychological rehabilitation of veterans of the anti-terrorist operation and servicemen of the joint forces operation in Ukraine (analytical review of the literature). *Ukraine. Health of the Nation*, 1 (54). URL: https://foundationdv.com/site-static/Uzn_2019_1_10.pdf (in Ukrainian).

Word and deed. (2022, October, 14). How the number of the Armed Forces of Ukraine changed. URL: <https://www.slovodilo.ua/2022/10/14/infografika/bezpeka/yak-zminyuvalasya-chyselnist-zbrojnyx-syl-ukrayiny> (in Ukrainian).

Slozanska, H. I. (2018). Social work in the territorial community: theories, models and methods: a monograph / for scientific editor Dr. ped. Sciences, Prof. V. A. Polishchuk. Ternopil: TNPU named after V. Hnatyuk. 382 p. (in Ukrainian).

Law of Ukraine. (1992). About social and legal protection of military personnel and their family members. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, (15), 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>. (in Ukrainian).

Law of Ukraine. (1993). About the status of war veterans, guarantees of their social protection. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), (45), 1-2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (in Ukrainian).

Law of Ukraine. (2003). About social services. With changes and additions). Information of the Verkhovna Rada, (45), 358. (in Ukrainian).

Halyava, V. (2022). Policy of social security of participants in hostilities in foreign countries. *Spatial development*, (2), 238–245. URL: <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2022.2.238-245> (in Ukrainian).

Tsirfa, G. O. (2019). New legislative categories and new opportunities for improving the system of social protection for persons with the status of war veterans. *Bulletin of NTUU "KPI" Political Science. Sociology. Law*, (4 (44)), 150-155. (in Ukrainian).

Legal Hundred (January, 2022). Analysis of the system of social protection of veterans and military personnel. National Endowment for Democracy (NED). URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf> (in Ukrainian).

Bair, M. J., Outcalt, S. D., Ang, D., Wu, J., & Yu, Z. (2020). Pain and psychological outcomes among Iraq and Afghanistan veterans with chronic pain and PTSD: ESCAPE trial longitudinal results. *Pain Medicine*, 21(7), 1369-1376.

Ben-Shalom, U., Rickover, I., Reizer, A., & Connelly, V. (2023). Emergent Veteran Identity: Toward a New Theory of Veteran Identity in Israeli Society. *Armed Forces & Society*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/0095327X231153043>

Buie, S. (2022). *Common injustice for uncommon valor: loss of Veterans benefits*. C. 14-15.

Castro, C. A., & Kintzle, S. (2014). Suicides in the military: The post-modern combat veteran and the Hemingway effect. *Current Psychiatry Reports*, 16(8), 460. <https://doi.org/10.1007/s11920-014-0460-1>.

Finley, E. P. (2019). *Fields of combat: Understanding PTSD among veterans of Iraq and Afghanistan*. Cornell University Press.

Levi-Belz, Y., Dichter, N., & Zerach, G. (2022). Moral injury and suicide ideation among Israeli combat veterans: The contribution of self-forgiveness and perceived social support. *Journal of interpersonal violence*, 37(1-2), NP1031-NP1057.

Ministry of Defense. (2023). Foundation and Unit for Discharged Soldiers. Available at: <https://english.mod.gov.il/Departments/Pages/FoundationandDepartmentforDischargedSoldiers.aspx>

Mobbs, M. C., & Bonanno, G. A. (2018). Beyond war and PTSD: The crucial role of transition stress in the lives of military veterans. *Clinical Psychology Review*, 59, 137–144.

Rattray, N. A., True, G., Natividad, D. M., Salyers, M. P., Frankel, R. M., & Kukla, M. (2019). The long and winding road to postsecondary education for US veterans with invisible injuries. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 42(3), 284.

Segev, D., & Schiff, M. (2019). Integrating Israeli Defense Force (IDF) veterans with disabilities into the workforce: characteristics and predictors. *Israel Journal of Health Policy Research*, 8(1), 1-10.

Semigina, T., Kachmaryk, A., & Karagodina, O. (2021). Analysing social needs of the Ukrainian Ex-Combatants: Looking on the lived experience. *Path of Science*, 7(6), 3001-3011.

Shepherd, S., Sherman, D. K., MacLean, A., & Kay, A. C. (2021). The challenges of military veterans in their transition to the workplace: A call for integrating basic and applied psychological science. *Perspectives on Psychological Science*, 16(3), 590-613.

Tanielian, T. L., & Jaycox, L. (2008). *Invisible wounds of war: Psychological and cognitive injuries, their consequences, and services to assist recovery*. RAND.

Vogt, D. S., Tyrell, F. A., Bramande, E. A., Nillni, Y. I., Taverna, E. C., Finley, E. P., ... & Copeland, L. A. (2020). US military veterans' health and well-being in the first year after service. *American journal of preventive medicine*, 58(3), 352-360.

Article history:

Received: February 10, 2023

1st Revision: March 19, 2023

Accepted: March 30, 2023